

Č. 1/2000

K aplikaci ustanovení § 55 odst. 2 trestního řádu.

Ustanovení § 165 odst. 1 druhé věty trestního řádu ukládá vyšetřovateli povinnost přijmout opatření znemožňující obhájci zjistit totožnost vyslýchaného svědka. Nepřichází proto v úvahu, aby se jakýmkoli způsobem svědek, jehož podoba má být utajena (§ 55 odst. 2 trestního řádu), dostal do kontaktu s obhájcem (např. byl přítomen při výslechu ve stejné místnosti, nahodile se s ním setkal před výslechem nebo po jeho skončení, atd.).

Volba nejvhodnějšího opatření znemožňujícího v konkrétním případě zjistit totožnost takového svědka závisí vždy na technických možnostech vyšetřovatele. Pokud má vyšetřovatel k dispozici např. mikrofon, který je vybaven akustickým měničem hlasového modulu, nebo je-li prováděn výslech svědka přes modulační telefonní přístroj, jehož prostřednictvím lze změnit modulaci hlasu, je možno provádět výslech utajovaného svědka i tak, že v jedné místnosti je přítomen svědek s vyšetřovatelem a v místnosti jiné obhájce a prostřednictvím uvedeného technického zařízení může obhájce výslech svědka přímo sledovat a přímo rovněž klást otázky.

V případě, že úřad vyšetřování není takto technicky vybaven, lze provést výslech takového svědka i v jiné místnosti, za závěsem nebo zástěnou, za použití dvou průchozích kanceláří nebo jiným obdobným způsobem tak, aby bylo zajištěno, že obhájce nezjistí skutečnou totožnost svědka.

Pokud je svědek, jehož podoba má být utajena, vyslýchán v jiné místnosti, než se nachází obhájce, lze postupovat i tak, že poté, co svědek vypoví, bude sepsaný protokol o jeho výpovědi obhájci předložen a obhájce bude mít možnost svědkovi písemně položit otázky, které budou zaprotokolovány a rovněž budou zaprotokolovány odpovědi svědka.

Vrchní státní zastupitelství v Praze požádalo Nejvyšší státní zastupitelství o vypracování výkladového stanoviska ke způsobu zajištění účasti obhájce při výslechu svědka, jehož podoba a osobní údaje mají být ve smyslu § 55 odst. 2 tr. ř. utajeny.

Tato žádost vyplynula z konkrétní trestní věci vedené u Krajského státního zastupitelství v Plzni pod sp.zn. 1 KZv 20/99, v níž je vedeno trestní stíhání pro trestný čin nedovolené výroby a držení psychotropních látek a jedů podle § 187 odst.1, 3 písm. a) tr.zák. Svědek, jehož totožnost měla být ve smyslu § 55 odst. 2 tr.ř. utajena, byl vyslechnut vyšetřovatelem Krajského úřadu vyšetřování Policie ČR v Plzni, který učinil toto opatření, jež mělo zabránit obhájci zjistit skutečnou totožnost svědka:

Obhájce, který oznámil, že se chce zúčastnit vyšetřovacích úkonů, byl o konání výslechu svědka vyrozuměn, k výslechu se dostavil a vyšetřovatelem byl seznámen se způsobem provedení výslechu: Svědek bude vyslýchán vyšetřovatelem v kanceláři vyšetřovatele a obhájce se v tuto dobu bude zdržovat v jiné místnosti. Poté, co svědek vypoví, bude pořízený protokol o výpovědi svědka obhájci předložen a obhájce bude mít možnost svědkovi písemně položit otázky, které budou zaprotokolovány a rovněž budou zaprotokolovány odpovědi svědka. Tento postup byl podchycen v protokole o výslechu svědka. Obhájce reagoval vyjádřením, že tento postup považuje za nezákonný, neboť neumožňuje obhajobě řádně se účastnit vyšetřovacího úkonu.

Následně obhájce požádal o přezkoumání postupu vyšetřovatele ve smyslu § 167 tr. ř.

Státní zástupkyně Krajského státního zastupitelství v Plzni přezkoumala postup vyšetřovatele při výslechu utajovaného svědka a neshledala porušení žádných konkrétních zákonných ustanovení a výslech předmětného svědka posoudila jako vyšetřovací úkon procesně relevantní.

Obhájce poté požádal Vrchní státní zastupitelství v Praze o přezkoumání postupu Krajského státního zastupitelství v Plzni při rozhodování o žádosti dle § 167 tr. ř. v rámci výkonu dohledu (§ 9 odst. 1 a 2 zákona o státním zastupitelství).

Vrchní státní zastupitelství v Praze podnět obhájce k výkonu dohledu odložilo jako nedůvodný.

Je nutno doplnit, že usnesením Krajského soudu v Plzni bylo zrušeno usnesení Okresního soudu v Chebu, jímž byla mj. i z důvodu, že v souvislosti se shora naznačeným postupem byla zkrácena práva obhajoby, věc vrácena podle § 188 odst. 1 písm. e) tr. ř. státnímu zástupci k došetření. Krajský soud v Plzni dospěl k závěru, že práva obhajoby v dané trestní věci nebyla porušena.

Při řešení zmíněného problému je nutno vycházet z těchto ustanovení trestního řádu:

Podle ustanovení § 41 odst. 2 tr. ř. je obhájce - mimo jiné - oprávněn již za přípravného řízení zúčastnit se podle ustanovení trestního řádu vyšetřovacích úkonů.

Podle § 55 odst. 2 tr. ř. nasvědčují-li zjištěné okolnosti tomu, že svědku nebo osobě blízké v souvislosti s podáním svědectví zřejmě hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí porušení jejich základních práv, a nelze-li ochranu svědka spolehlivě zajistit jiným způsobem, orgán činný v trestním řízení učiní opatření k utajení podoby svědka.

Ve smyslu § 165 odst. 1 věty první tr. ř. obhájce je již od sdělení obvinění oprávněn být přítomen při vyšetřovacích úkonech.

Dle § 165 odst. 1 věty druhé tr. ř. účastní-li se obhájce výslechu svědka, jehož totožnost má být z důvodů uvedených v § 55 odst. 2 tr. ř. utajena, je vyšetřovatel povinen přijmout opatření, která znemožňují obhájci zjistit skutečnou totožnost svědka.

Žádné ze shora citovaných zákonných ustanovení neupravuje konkrétní způsob výslechu utajovaného svědka a nevymezuje, a to ani příkladmo, opatření, která by ke znemožnění zjistit totožnost svědka obhájcem mohla být vyšetřovatelem přijata.

Pro úplnost je možno konstatovat, že v Instrukci pro vyšetřovatele a policejní orgány Policie České republiky k postupu v trestním řízení (nařízení ministra vnitra č. 82/1995) se týká výslechu svědka, jehož totožnost má být utajena ve smyslu § 55 odst. 2 tr. ř., pouze čl. 65 odst. 4 poslední věta, který zní: „Výslech proto zpravidla zorganizuje tak, že účastníci svědka nevidí, ale jen slyší a vyloučí se jejich přítomnost při poučení svědka“.

Ústavní soud České republiky ve svém nálezu ze dne 3.3.1998 sp. zn. III. ÚS 210/98 konstatuje, že v těchto případech dochází ke zřetelné kolizi mezi (ústavně zaručeným) právem na obhajobu a nezbytným požadavkem na ochranu života a zdraví osob, které jsou vyslýchány jako svědci.

Při nedostatku výslovné zákonné úpravy je tedy třeba při volbě nezbytných opatření k utajení totožnosti svědka na jedné straně minimalizovat omezení práv obhajoby a na straně druhé chránit ohroženého svědka, aby jeho identita nebyla odhalena.

Volba nejvhodnějšího opatření v konkrétním případě bude záviset především na technických možnostech vyšetřovatele. Pokud má vyšetřovatel k dispozici např. mikrofon, který je vybaven akustickým měničem hlasového modulu, nebo je možno provádět výslech svědka přes modulační telefonní přístroj, jehož prostřednictvím lze změnit modulaci hlasu, je možno provádět výslech utajovaného svědka tak, že v jedné místnosti je přítomen svědek s vyšetřovatelem a v místnosti jiné obhájce a prostřednictvím uvedeného technického zařízení může obhájce výslech svědka přímo sledovat a přímo rovněž klást otázky.

Zvolí-li vyšetřovatel způsob jiný, ať již pro nemožnost technicky shora popsany způsob výslechu svědka zajistit či z důvodů jiných, např. postupuje-li způsobem zvoleným v přezkoumávaném případě, nelze takový postup považovat za nezákonný.

Bližší výklad pojmu „přítomnost obhájce při vyšetřovacím úkonu“ trestní řád neobsahuje, a to jak pokud jde o přítomnost u kteréhokoliv vyšetřovacího úkonu, tak o přítomnost při výslechu svědka. Lze však dovodit, že touto přítomností se rozumí osobní účast obhájce přímo při provádění vyšetřovacího úkonu. Tato přímá osobní účast samozřejmě přichází v úvahu v případech, kdy trestní řád neupravuje omezení účasti obhájce u určitého úkonu. Takovýmto omezujícím ustanovením je typicky ustanovení § 165 odst. 1 věta druhá tr. ř., které ukládá vyšetřovateli povinnost přijmout opatření znemožňující obhájci zjistit totožnost vyslýchaného svědka. Jak již bylo shora uvedeno, konkrétní způsob omezení účasti obhájce při výslechu ohroženého svědka trestní řád neupravuje.

Je nesporné, že jakékoliv opatření přijaté vyšetřovatelem v případech, kdy pracoviště příslušného úřadu vyšetřování nebude náležitě technicky vybaveno, může spočívat především v tom, že vyslýchaný svědek a obhájce nebudou v průběhu výslechu v téže místnosti, resp. obhájci bude zamezeno, aby mohl přímo svědka, resp. na svědka, vidět. Při zkoumání, zda opatření, kdy vyslýchaný svědek a obhájce jsou umístěni v rozdílných místnostech a navíc obhájce nemá možnost přímo sledovat výpověď svědka, nýbrž s jeho výpovědí je seznámen až dodatečně a poté teprve má možnost klást svědkovi otázky, je ještě přijatelným omezením práva obhájce, či zda již jde o zmaření oprávnění obhájce zúčastnit se výslechu svědka, je třeba vzít v úvahu, jaká oprávnění obhájci z jeho účasti při výslechu svědka vyplývají. Podle ustanovení § 165 odst. 1 věta první tr. ř. může obhájce klást svědkovi otázky teprve tehdy, až vyslýchající výslech skončí a udělí mu slovo. Účast obhájce při výslechu svědka tedy neopravňuje obhájce zasahovat do probíhajícího výslechu, ale teprve až po skončení výslechu má právo položit otázky. Tohoto oprávnění mohl obhájce i ve zkoumaném případě využít. S obsahem výpovědi svědka byl seznámen, byť i dodatečně, a poté měl možnost položit svědkovi otázky, byť písemnou formou. Toto částečné omezení práva obhajoby vyplývá právě z opatření přijatého k ochraně svědka, jehož totožnost má být z důvodů uvedených v § 55 odst. 2 tr. ř. utajena.

Pro úplnost třeba konstatovat, že trestní řád takovýto způsob účasti oprávněné osoby při výslechu ohroženého svědka upravuje pro řízení před soudem v § 209 odst. 1 věta druhá a třetí tr. ř. Ačkoli obžalovaný má zásadně právo být při hlavním líčení přítomen výslechu svědka, je-li nutno z důvodů uvedených v citovaném zákonném ustanovení zajistit svědkovi ochranu, dochází k omezení práva obžalovaného, který není výslechu svědka přítomen, a teprve dodatečně je s výpovědí svědka seznámen, a aniž by se s takovým svědkem setkal, může mu prostřednictvím předsedy senátu klást otázky.

Z toho, co je shora uvedeno, vyplývá, že má-li být přijato opatření k ochraně ohroženého svědka, vždy bude toto opatření v určitém rozsahu omezovat práva obhajoby.

Při neexistenci podrobnější zákonné úpravy opatření přijímaných k ochraně svědka a především k zamezení zjištění jeho totožnosti, je třeba při hodnocení přijatých opatření přihlížet jednak k tomu, zda uplatnění oprávnění obhájce plynoucích z účasti při výslechu svědka bylo obhájci reálně umožněno, jednak k technickým možnostem a podmínkám vyšetřovatele.